

Autonomie in de les LO

De dagelijkse praktijk op het Beatrix College

Leerlingen kunnen en willen gaandeweg hun ontwikkeling steeds meer beslissingen nemen over hun eigen leerproces. Bekend is dat leerlingen die ervaren dat ze invloed uit kunnen oefenen op hun eigen gymles, gemotiveerder deelnemen aan de les (Vansteenkiste e.a., 2005). Op het Beatrix College in Tilburg is men al 15 jaar bezig leerlingen te betrekken bij hun eigen ontwikkeling in de gymles en bij de vormgeving van de les. Leerlingen doen ertoe in de les LO op het Beatrix College!

TEKST MARIJKE SLOTBOOM

De focus op autonomie is vooral ingegeven door enerzijds het feit dat de wereld dermate in verandering is dat we nu eigenlijk niet weten hoe de wereld waar de leerlingen straks in leven eruit zal zien. Kirschner (2017) zegt hierover dat we leerlingen nu onderwijs bieden voor een toekomst die we niet kennen. Belangrijk is dus dat we leerlingen niet alleen competenties meegeven die direct toepasbaar zijn, maar ook dat we hen leren hoe ze zelfontdekkend in het leven kunnen staan, om hun eigen weg te vinden in hun leefwereld en zich zelfstandig kunnen blijven ontwikkelen in een ons onbekende leefomgeving. Anderzijds wordt de focus ingegeven door de rol die autonomie bij leerlingen lijkt te spelen in de kwantiteit en de kwaliteit van de motivatie. De zelfdeterminatietheorie (Deci & Ryan, 2000) is al vaker in het vakblad aan de orde geweest als een van de motivatietheorieën die momenteel toonaangevend zijn in het onderwijs (o.a. Borghouts e.a., 2015). Deze motivatietheorie biedt voldoende houvast om in de praktijk de motivatie te verhogen. Volgens deze theorie hebben leerlingen namelijk een betere kwaliteit van motivatie wanneer in de les voldaan wordt aan drie basisbehoeften, te weten autonomie, verbondenheid en competentie. Dit zijn tevens de handvatten waar aan gewerkt kan worden. Over de basisbehoefte verbondenheid werd in 2015 al eerder geschreven (Slotboom, 2015) en over de behoefte aan competentie gaat het artikel 'Succesbeleving' op pagina 4 in dit blad. In dit artikel wordt vooral ingezoomd op de basisbehoefte autonomie.

Autonomie

Autonomie, zelfbeschikking, eigenaarschap van leerlingen zijn in het onderwijs allemaal termen die min of meer verwijzen naar eenzelfde fenomeen. Namelijk leerlingen meer de regie laten voeren over hun eigen leren. Van autonomie wordt gesproken wanneer mensen een gevoel van psychologische vrijheid en keuze ervaren tijdens een bepaalde activiteit (Aelterman e.a., 2017). Aan deze behoefte wordt in ieder geval voldaan wanneer leerlingen het idee hebben dat hun voorstellen en ideeën ertoe doen en dat ernaar geluisterd wordt. N.B. binnen deze definitie van autonomie gaat het er niet om dat er sprake is van autonomie aan de aanbodzijde in de zin van keuzes geven, maar dat een leerling deze autonomie als zodanig ervaart. Dit kan dus voor iedere leerling verschillend zijn.

Volgens Aelterman e.a. (2017) kan autonomie bij leerlingen gevoeld worden in een autonomie-ondersteunend klimaat. Volgens Koning (1983) bestaat een leerklimaat uit verschillende systemen, namelijk de leerling, de leerkracht, de omgeving (fysiek en sociaal) en de taak (GLOOT-model). Deze systemen opereren ieder als onlosmakelijk deel van een geheel en beïnvloeden elkaar. Het is dan ook niet mogelijk om leerlingen alleen autonomie te geven in een taak, zonder zelf als leerkracht autonomie-ondersteunend gedrag te vertonen. Als tegenhanger van een autonomie-ondersteunend klimaat is een controlerend klimaat genoemd. Een controlerende lesgeefstijl wordt bv. gekenmerkt door opgelegde druk van buitenaf door de leerkracht. De docent bepaalt dan wat er gedaan wordt, hoe vaak en wanneer het af moet zijn (Minnaert, 2017).

In een autonomie-ondersteunend leerklimaat wordt de inbreng van leerlingen gestimuleerd, door serieus te luisteren naar de leerlingen (Weeldenburg e.a., 2018; Aelterman, 2017). Tevens wordt de ontwikkeling van de leerlingen nauwlettend gevolgd om goed aan te kunnen sluiten op hun niveau. Duidelijk blijkt uit de literatuur (Aelterman, 2017 e.a.) dat je er als leerkracht niet bent door alleen in de taak een keuze te geven. Er moet ook structuur geboden worden, zodat leerlingen weten wat er van ze verwacht wordt. Daarnaast is de lesgeefstijl niet controlerend, maar coachend.

Het Beatrix College

Het Beatrix College in Tilburg houdt zich al meer dan 15 jaar bezig met het vergroten van de autonomie van de leerlingen. Doel hiervan is om leerlingen actief te betrekken bij hun eigen ontwikkeling in de les LO en hen meer plezier in beweging te laten ervaren.

In de lessen LO wordt gewerkt met werkboekjes die elke les aanwezig zijn. In die werkboekjes staan kijkwijzers en observatieopdrachten voor alle bekwaamheden, waarmee leerlingen elkaar kunnen helpen, maar elkaar ook formatief kunnen beoordelen. Ook kunnen leerlingen in de boekjes hun doelen noteren, waar ze in de les aan willen werken. Het werkboekje is uitdrukkelijk bedoeld als document om de ontwikkeling die leerlingen doormaken te noteren waardoor het leren zichtbaar gemaakt wordt, zowel voor de leerling als voor de docent. Het maakt het hierdoor voor de docent mogelijk om leerlingen waar nodig feedback te geven op datgene wat de leerling aan het doen is, maar ook op het niveau

waarop de leerling aan het oefenen is. Het werkboekje wordt ingezet als ontwikkeldocument en niet als een document waarvoor een cijfer wordt gegeven. Het werkboekje wordt in de lessen ook regelmatig ingezet om ontwikkelgesprekken te hebben met

leerlingen. Dat kan bijvoorbeeld gaan over hoe de leerlingen elkaar observeren en formatief beoordelen. Is de beoordeling realistisch en wat kunnen leerlingen doen om nog beter te worden? De leerkrachten hebben bij deze gesprekken een coachende houding, er wordt niets voorgeschreven. Door op deze wijze om te gaan met het werkboek komen leerlingen tot een eerlijke invulling ervan. Ze ontdekken dat het niet gaat om een hoog cijfer, maar om de ontwikkeling inzichtelijk te maken en het beste uit elk kind te halen. In klas 1 is dit jaar ingevoerd dat leerlingen hun eigen leerdoelen opstellen in itsLearning, een elektronische leeromgeving, waardoor de ontwikkeling van leerlingen nog makkelijker te volgen is. Voor de bovenbouw worden de werkboekjes niet meer gebruikt. In de praktijk blijken de werkboekjes in de onderbouw hun werk goed te doen, want de wijze van denken wordt zonder de boekjes doorgezet in de bovenbouw. De nadruk ligt in de bovenbouw op plezier in bewegen, gelet op de doelstelling een leven lang gezond en met plezier bewegen. De leerlingen kunnen hun eigen leerdoelen formuleren en daar aan werken met oefeningen die ze zelf bedenken. Dit vraagt best wat van de organisatie van de lessen. Helaas is het roosterteknisch niet mogelijk om de bovenbouwuren te clusteren, zodat meerdere docenten tegelijk werken met eenzelfde jaargroep. De organisatie ligt per klas dus bij een enkele docent. Bij LO2 dient er gewerkt te worden met een programma om aan de kerndoelen te kunnen voldoen, maar daarbinnen kunnen de leerlingen zelf met hun leerdoelen aan de gang. Verschillende leerlingen met een zelfde doel worden samengebracht en gaan zelfstandig aan de gang. De vormgeving van de lessen LO wordt sectiebreed gedragen,

waardoor de leerlingen snel gewend raken aan deze wijze van werken. Mede hierdoor zijn de lessen in de bovenbouw goed te organiseren. Anderzijds sluit deze werkwijze naadloos aan bij de schoolbrede ontwikkeling 'Onderwijs op maat', waarin leerlingen steeds meer verantwoordelijkheid krijgen in hun eigen ontwikkeling. Om autonomieondersteuning als leerkracht gestalte te kunnen geven speelt de leerkracht niet meer nadrukkelijk de rol van de expert die weet wat goed is voor elk kind. Wel is hij veel coachend, vragenderwijs bezig. Deze werkwijze is schoolbreed ingezet aan de hand van studiedagen, om leerlingen structuur en duidelijkheid te geven; in elke les gaat het er op dezelfde wijze aan toe. Naar mijn idee zijn schoolbrede en sectiebrede initiatieven succesfactoren om te kunnen komen tot een andere aanpak, waarin leerlingen meer eigenaarschap voor hun eigen ontwikkeling kunnen gaan vertonen. Helaas vragen schoolbrede afspraken soms ook voor knellende banden, die minder gedragen worden in een sectie. Dit geldt bijvoorbeeld voor de verplichting om een cijfer voor gym te moeten geven. Een hard cijfer voor gym past namelijk minder bij ontwikkelingsgerichte visie van de sectie LO. In een van de interviews die ik gehouden heb met Bart Tijhof, docent LO op het Beatrix College, gaf hij aan dat ook leerlingen die minder vaardig zijn in de lessen LO of zich ook minder vaardig voelen, positief getriggerd worden door deze manier van werken. De lessen worden namelijk betekenisvol voor hen, omdat zij ervaren dat zij successen beleven. Iedereen kan op zijn eigen niveau bewegen en presteren.

Conclusie

Al met al mooie ontwikkelingen in Tilburg die het waard zijn breder te delen. Autonomie leidt dus inderdaad tot meer motivatie bij leerlingen.

Veel dank aan Bart Tijhof voor het delen van zijn ervaringen op het Beatrix College.

Bronnen

- Kirschner, P.A. (2017). *Het voorbereiden van leerlingen op nog (niet) bestaande banen*. Heerlen: Open Universiteit.
- Koning, L. (1983). *Ortotheek: zorgbreedte in de praktijk*. Praxis. Den Bosch: Malmberg.
- Minnaert, R. (2017). De vele gezichten van een controlerende leerkrachtstijl tijdens lessen lichamelijke opvoeding. Van het web gehaald op 28 augustus 2020: <https://lib.ugent.be/nl/catalog/rug01:002350270>.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25, 54-67.
- Slooter, M. (2010). *De vijf rollen van de leraar*. Amersfoort: CPS.
- Slotboom, M. (2015). Basisbehoefte aan relatie. Van het web gehaald op 7 augustus 2020: https://www.kenniscentrumsportenbewegen.nl/kennisbank/publicaties/?kb_id=22231.
- Vansteenkiste, M., Soenens, B., Sierens, E., & Lens, W. (2005). Hoe kunnen we leren en presteren bevorderen? Een autonomie-ondersteunend versus controlerend schoolklimaat. *Caleidoscoop*, 17, 18-25.
- Weeldenburg, G, Borghouts, L.B., & Slingerland, M. (2018, mei). Toolbox voor een motiverend leerlimaat. Van het web gehaald op 1 juni 2020: https://www.kenniscentrumsportenbewegen.nl/kennisbank/publicaties/?toolbox-voor-een-motiverend-leerlimaat&kb_id=24890.

Marijke Slotboom is docent aan Fontys Sporthogeschool

Foto's

Bart Tijhof

Contact

m.slotboom@fontys.nl

Kernwoorden

motivatie, autonomie, eigenaarschap, leerdoelen formuleren.